

Amaliy bezak san'atida ilmiy tadqiqotlarni tashkil etish metodlari

Abdullaxodjaev Gayrat Talipovich

Yuridik fanlar nomzodi, Turon fanlar akademiyasining akademigi, Ijtimoiy fanlar va jismoniy madaniyat kafedrasida dotsenti

To'raboev Mansur Olimjon o'g'li

Kamoliddin Behzod nomidagi rassomlik va dizayin instituti Amaliy san'at fakulteti Badiiy kulolchilik mutaxassisligi 1- bosqich magistranti

Annotatsiya. *Ushbu maqolada amaliy bezak sohasida ilmiy tadqiqotlarni tashkil etishning samarali usullari o'rganilgan. Mavjud adabiyotlarni o'rganish, batafsil tahlilni taqdim etish va keng qamrovli asosni taklif qilish orqali biz tadqiqotchilar va amaliyotchilarga amaliy bezak tadqiqotlariga tizimli yondashuvni takomillashtirish bo'yicha qimmatli tushunchalarni taqdim etishni maqsad qilganmiz.*

Kalit so'zlar: *Amaliy bezatish, ilmiy tadqiqotlar, tashkil etish, metodologiya, natijalar, munozaralar, xulosalar, takliflar.*

Аннотация. *в этой статье изучаются эффективные методы организации научных исследований в области декора даам Али. Изучая существующую литературу, предоставляя подробный анализ и предлагая всеобъемлющую основу, мы стремимся предоставить исследователям и практикам ценную информацию о том, как улучшить системный подход к прикладным исследованиям украшения.*

Ключевые слова: *практическое оформление, научные исследования, организация, методология, результаты, обсуждения, выводы, предложения.*

Annotation. *this article explores the samar ali methods of organizing scientific research in the field of Daam ali y decoration. By studying existing literature, providing detailed analysis, and offering a comprehensive framework, we aim to provide researchers and practitioners with valuable insights into improving a systematic approach to applied decoration research.*

Keywords: *practical decoration, scientific research, organization, methodology, results, discussions, conclusions, suggestions.*

Xalq amaliy bezak san'ati ko'p asrlik tarixga ega bo'lib uning turlari boy va rangbarang madaniy meroslarimizning eng ajoyib va ommaviy o'lmas turlaridan hisoblanadi. Bu ulkada vujudga kelib gullab-yashnagan san'at turlari betakrorligi va umriboqiyiligi bilan dunyo ahli e'tiborini o'ziga qaratib kelmoqda. Taraqqiyot bosqichlari haqida mushohada yuritadigan bo'lsak, o'zbek amaliy bezak san'ati turlarining asl ildizlari ibtidoiy jamoa davriga borib taqalishining shohidi bo'lamiz. Diyorimiz zaminida olib borilgan turli qazishma ishlari, ilmiy izlanishlar natijasida topilgan ko'plab yodgorliklarning bizga guvohlik berishicha, insonning buyum va shakllarga badiiy ishlov berishi usullarini tosh asridayoq o'zlashtirgan bo'lib, asrlar osha bugungi kungacha takomillashib rivojlanib davom etib kelmoqda. Badiiy tafakkur va badiiy-ijodiy faoliyat hamohangligida insoniyatning tarixiy taraqqiyoti jarayonida juda katta muhim ahamiyat kasb etdi. Natijada estetik - badiiy idrok qobiliyati insonlarda olamni, undagi narsalar va atrof-muhitdagi voqea-hodisalarni, shakllar va ranglarni turfa shakl-shamoyilda qaytadan aks ettirishga bo'lgan qiziqishlarini oshirdi.

Turli shakllarni real hamda (stillashtirilgan) soddalashtirilgan tasvirlarini yaratishga urinishlar boshlandi va o'z navbatida odamlarning kundalik turmushlaridan sata sekin o'rin egallay boshladi, oqibatda ular san'at darajasiga ko'tarildi. Buning Natijasida ko'plab badiiy bezaklarning xilma -xil shakllari va turlari vujudga kela boshladi. O'rta Osiyo xalqlarining bugungi kungacha yetib kelgan san'at asarlari orasida naqshlar yordamida bezatilib, vujudga kelgan badiiy asarlar nisbatan ko'pligi bilan ajralib turadi. Bunday naqshli bezaklarga e'tiborni kuchayganligini va rivojlanganligini sabablari mavjud bo'lib, Islom dini kirib kelgan mamlakat-larda mavjudotlar, insonlar tasvirini ishlash mumkin emas edi, tasviriy san'atga bo'lgan keng, falsafiy yondoshishlar natijasida shartlilik, stillashtirish, ramziylikka asoslangan badiiy bezak asarlarini yaratishga bo'lgan e'tibor ortib bordi. Bugungi kunda jahonga mashhur tarixiy me'morchilik

yodgorliklari ulardagi koshinkorlik, toshtaroshlik, hattotlik, naqqoshlik, ganchkorlik kabi boshqa turdagi san'atlar yuqori darajada uyg'unlashgan. Ushbu tarixiy omillar o'zbek milliy bezak san'atining bugungi kunda yunada gurkirab rivojlanishida tayanch vazifasini o'tadi.

Samarqand, Buxoro, Xiva, Shahrisabz, Termiz, Toshkent, Qo'qon va boshqa shaharlardagi me'morchilik va xalq amaliy bezak san'ati yodgorliklari o'tmish avlodlarimiz yaratgan barkamol, takrorlanmas va tarixan bebaho san'at asarlarining namunalari bo'lib, xalqimizning va shu bilan birga jahon madaniyatining durdonalaridan bo'lgan badiiy va madaniy merosni tashkil etadi. Amaliy bezak san'ati insonlarning badiiy didini shakllantirishda, ma'naviy dunyosini boyitishda, ruhiyatini tarbiyalashda muhim o'rin tutadi. Shunday ekan xalq, amaliy san'ati yoshlarni badiiy, axloqiy, estetik tarbiyalab, ularning dunyoqarashlarini rivojlantirishda, madaniy ustunligini yuksaltirishda eng muhim manbalar sirasiga kiradi. Rangtasvir, grafika, haykaltaroshlik kabi san'at turlari o'z avdatoriyasiga, tinglovchisiga yoki muxlislariga ruxiy badiiy, xissiy, ta'siri vositasi orqali, bilim berish orqali tarbiyalaydi. Yaqin o'tmishda o'zbek amaliy bezak san'atining eng rivojlangan ganchkorlik, naqqoshlik, yog'och, tosh va suyak o'ymakorligi, kandakorlik, pichoqchilik, zargarlik, kashtachilik, zardo'zlik, gilamchilik, kiygizchilik, savatchilik, buyrachilik kabi turlarining o'ziga xos bajarish texnologiyalari, xaqiqiy milliy nomlari, ularga xos atamalar, bu san'atlarga xos maktablar, uslublar hamda shu soxalarda nom qozongan ustalarning xizmatlari unuta borilib, yo'qolib ketish xavfi ostida qolgan edi. Shularni hisobga olgan holda davlatimiz rahbariyati tamonidan qator ijobiy ishlar amalga oshirilmoqda, yoshlarning badiiy ta'lim olishlarini tashkil qilish, san'at turlarini mukammal egallashlarini to'g'ri tashkil qilish va turli ilmiy-metodik o'quv-uslubiy qo'llanmalar chop etish, san'atkor-pedagoglar tayyor-lashni yulga quyish, ustoz shogird ananalarini davom ettirish uchun xalq ustalariga eng qulay shart-sharoitlar yaratish, shular jumlsidandir.

Bugungi kunda san'at ahli, xalq ustalari, hunarmandlar, ustozlar va shu sohaga aloqador kishilar oldiga bu san'at turini borligicha saqlab qolish, shu bilan

birga chuqur o'rganish va rivojlantirish, yosh avlodga ustoz shogird ananalarini davom ettirgan holda san'at sir-asrorlarini puxta o'rgatish orqali san'at asarlarini keng targ'ib qilish barobarida keng jamoatchilikning estetik didini, madaniy salohiyatini yuqori bosqichlarga olib chiqishga erishish kabi kechiktirib bo'lmaz vazifalar oldimizda turibdi. Bezak san'ati turlarini yoshlarga o'rgatish davomida xalq ustalari yaratgan nodir asarlarining beqiyos ma'naviy qiymatini tushuntirish orqali yosh avlodni estetik didni shakllantirish, shu sohaga bo'lgan qiziqishlarini yanada oshirish, aqily bilim-axloqiy tarbiya berish, mehnatga bo'lgan munosabatlarini o'zgartirish, kasb tanlashda adashmaslik, ruxiy va amaliy dalda berish ustoz murabbiy oldida turgan muhim vazifalar qatorida sanaladi.

“Oldimizda turgan eng muhim va dolzarb masalalardan biri – yuksak ma'naviyatli, zamonaviy bilim va kasb-hunarlariga, o'z mustaqil fikriga ega bo'lgan yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalashdan iborat ekanini barchamiz yaxshi tushunamiz.” – degan edilar Prezidentimiz Shavkat Mirziyoev. Yoshlarga san'at sirlarini o'rgatishning bir qancha omollar mavjud bo'lib ular quyidagilar:shu sohada umumiy nazariy ma'lumotlarga ega bo'lish yoki biror turini amaliy jixatdan to'liq puxta o'zlashtirish, murabbiy - usta san'at turini shogirdlariga chuqur o'rgatish, mahalliy sharoitlardan kelib chiqqan holda ushbu san'atlarning u yoki bu turi bo'yicha mashg'ulotlar tashkil etish va hokoza. Yoshlikdagi qiziqish, havas bora-bora bir umrlik kasbga aylanishi, yoki aksincha keyinchalik boshqa kasbni tanlab usha kasb egasi bo'lib qolishi ham mumkin, har ikki holda ham san'at sirlarining kishi shaxsini yaxshi takomillashtirishdagi oldiga qo'ygan vazifasi yetarli darajada bajarilgan desak xato bo'lmaydi. Sababi, har ikkala holda ham estetik did, dunyoqarash va madaniy darajaning kerakli zaruriy taraqqiyotiga erishiladi deb hisoblanadi.

Amaliy bezak san'ati ichki dizayn, mahsulot estetikasi va vizual aloqani o'z ichiga olgan ko'plab sohalarni qamrab oladi. Innovatsion va estetik jihatdan yoqimli dizaynlarga talab o'sishda davom etar ekan, ushbu sohada ilmiy tadqiqotlarga tizimli va uyushgan yondoshishga ehtiyoj bor. Ushbu maqola tadqiqotchilarni tadqiqot jarayonining turli bosqichlarida boshqaradigan tuzilgan

asosni taqdim etish orqali ushbu ehtiyojni hal qiladi.

Mavjud adabiyotlarni sinchkovlik bilan o'rganish amaliy bezak sohasidagi tadqiqotlarning hozirgi holatini ochib beradi. Oldingi tadqiqotlar rang nazariyasi, fazoviy dizayn va estetikaning psixologik ta'siri kabi elementlarga to'xtalib o'tdi. Biroq, ushbu sohada tadqiqotlar o'tkazish uchun standartlashtirilgan metodologiya nuqtai nazaridan sezilarli bo'shliq mavjud. Ushbu tahlil oldingi tadqiqotlarning kuchli va zaif tomonlariga asoslanib, taklif qilingan asos uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Amaliy bezakda ilmiy tadqiqotlarni tashkil etishning keng qamrovli metodologiyasini ishlab chiqishda bir nechta asosiy elementlarni hisobga olish kerak. Ushbu bo'limda tadqiqot savollarini aniqlash, tegishli tadqiqot usullarini tanlash (sifat va miqdoriy), ma'lumotlarni yig'ish texnikasi va axloqiy fikrlarni o'z ichiga olgan bosqichma-bosqich yondashuv bayon etilgan. Ishonchli metodologiyani yaratish orqali tadqiqotchilar o'zlarining topilmalarining ishonchliligi va asosliligini ta'minlashlari mumkin.

Amaliy bezak san'ati bo'yicha ilmiy tadqiqotlarni tashkil etish ushbu sohada o'rganish, tahlil qilish va yangiliklarni o'rganish uchun tizimli va uslubiy yondashuvni o'z ichiga oladi. Amaliy bezak san'atida ilmiy tadqiqotlarni tashkil etishning ba'zi usullari va strategiyalari:

Adabiyot sharhi:

- amaliy bezak bilan bog'liq mavjud adabiyotlarni, shu jumladan tarixiy istiqbollarni, zamonaviy tendentsiyalarni va tegishli nazariyalarni har tomonlama ko'rib chiqish.

- tadqiqotingiz hal qilishi va hissa qo'shishi mumkin bo'lgan adabiyotdagi bo'shliqlarni aniqlang.

Tadqiqot maqsadlarini aniqlang:

- tadqiqotingizning maqsadlarini aniq belgilang. Amaliy bezakning qaysi o'ziga xos jihatlarini o'rganishni yoki yaxshilashni maqsad qilasiz? O'qish doirasi va chegaralarini aniqlang.

Tadqiqot dizayni:

- maqsadlaringizga mos keladigan tegishli tadqiqot dizaynini tanlang. Bunga eksperimental dizaynlar, amaliy tadqiqotlar, so'rovlar yoki usullarning kombinatsiyasi kirishi mumkin.

Ma'lumotlarni yig'ish:

- intervyu, so'rovnomalar, kuzatuvlar yoki tajribalar kabi ma'lumotlarni to'plash uchun mos usullarni tanlang. To'liq ma'lumotlar to'plamini to'plash uchun sifat va miqdoriy yondashuvlarni ko'rib chiqing.

Hamkorlik:

- san'at, dizayn, arxitektura va materialshunoslik kabi tegishli sohalardagi mutaxassislar bilan hamkorlik qilish. Fanlararo hamkorlik turli istiqbollarni taqdim etishi va tadqiqotingiz sifatini boyitishi mumkin.

Prototip va sinov:

- agar kerak bo'lsa, dekorativ elementlar yoki texnikaning prototiplarini yarating va sinovlarni o'tkazing. Bu sizning g'oyalaringizning amaliyligi va samaradorligini baholash uchun foydalanuvchi sinovlari, moddiy sinovlar yoki boshqa tegishli baholarni o'z ichiga olishi mumkin.

Raqamli texnologiyalar:

- amaliy bezakda raqamli texnologiyalarning integratsiyasini o'rganing. Bunga dizayn, simulyatsiya yoki virtual prototiplash uchun raqamli vositalardan foydalanish kiradi.

Hujjatlar va tahlil:

- sizning topilmalaringiz va tahlillaringizni muntazam ravishda hujjatlashtiring. Sifatli va miqdoriy ma'lumotlarni tahlil qilish uchun tegishli vositalar va usullardan foydalaning. Eskizlar, diagrammalar yoki fotosuratlar kabi vizual usullarni ko'rib chiqing.

Nazariyani rivojlantirish:

- agar sizning tadqiqotingiz yangi tushunchalar yoki naqshlarni ochib bersa, amaliy bezakning nazariy asoslariga hissa qo'shishni o'ylab ko'ring. Kelajakdagi amaliyotni yaxshiroq tushuntirish va boshqarish uchun yangi tushunchalarni ishlab chiqing yoki mavjud nazariyalarni yaxshilang.

Nashr va tarqatish:

- topilmalaringizni akademik nashrlar, konferentsiyalar va ko'rgazmalar orqali baham ko'ring. Uning ta'sirini maksimal darajada oshirish uchun tadqiqotingizni akademik va amaliyotchi auditoriyalarga tarqating.

Axloqiy mulohazalar:

- tadqiqotda, ayniqsa, inson sub'ektlari yoki nozik madaniy materiallar bilan ishlashda axloqiy ko'rsatmalarga rioya qiling. Tadqiqotingiz madaniy sezgirlik va inklyuzivlik tamoyillarini hurmat qilishiga ishonch hosil qiling.

Uzoq muddatli ta'sirni baholash:

- amaliy bezak sohasidagi tadqiqotlaringizning uzoq muddatli ta'sirini ko'rib chiqing. Sizning topilmalaringiz domen ichidagi amaliyot, siyosat yoki ta'limga qanday ta'sir qilishi mumkinligi haqida o'ylang.

Ushbu usullarga rioya qilish orqali siz amaliy bezak san'ati bo'yicha ilmiy tadqiqotlarni muntazam ravishda tashkil qilishingiz va olib borishingiz, ushbu sohadagi bilim va amaliyotni rivojlantirishga hissa qo'shishingiz mumkin.

Natijalarni talqin qilish amaliy bezatish tadqiqotlarining hal qiluvchi jihati hisoblanadi. Munozara bo'limi topilmalarning oqibatlarini o'rganadi, ularni mavjud adabiyotlar bilan taqqoslaydi va potentsial amaliy qo'llanmalarni o'rganadi. Natijalar atrofida muloqotni rivojlantirish orqali tadqiqotchilar ushbu sohada davom etayotgan nutqqa hissa qo'shishlari va kelajakdagi tekshiruvlarga ilhom berishlari mumkin.

Xulosalar:

Asosiy topilmalar va ularning oqibatlarini umumlashtirgan holda, xulosalar bo'limi tadqiqot haqida qisqacha ma'lumot beradi. Bu tadqiqotning ahamiyatini kuchaytiradi, uning amaliy bezatish sohasidagi hissalarini ta'kidlaydi va keyingi tadqiqotlar uchun yo'llarni taklif qiladi.

Maydonni oldinga siljitish uchun tadqiqotchilar qo'shimcha tekshirishni talab qiladigan joylarni aniqlashlari kerak. Ushbu bo'lim kelajakdagi tadqiqotlar uchun potentsial yo'llarni taklif qiladi, hozirgi bilimlardagi bo'shliqlarni bartaraf etadi va amaliy bezakni tushunishni rivojlantirish uchun yangi yondashuvlarni taklif qiladi.

Xulosa qilib aytganda, ushbu maqola amaliy bezatish san'atidagi ilmiy tadqiqotlarga tizimli va tizimli yondoshishni qo'llab-quvvatlaydi. Tavsiya etilgan doiraga rioya qilish orqali tadqiqotchilar ushbu sohaga mazmunli hissa qo'shishlari, uning nazariy asoslarini oshirishlari va zamonaviy estetik sezgirlik bilan rezonanslashadigan amaliy qo'llanmalar haqida ma'lumot berishlari mumkin.

Adabiyotlar

1. Bulatov, S. S., & Gulyamov, K. M. (2014). Amaliy sanat. T.: IQTISOD-MOLIYA.
2. Bulatov, C. S., & Jabbarov, R. R. (2010). Philosophical and psychological analysis of works of fine arts (monograph). Science and Technology Publishing House
3. Xalikov A.A., Musamedova K.A. Ilmiy tadqiqot metodologiyasi . Oquv qollanma.Toshkent davlat transport universiteti, 2021y. 267b. Grif № 237-926.
4. Халиков А. А., Мусамедова К.А. О мастерстве педагога, его роли в педагогической системе образования Труды XXIV Всероссийской научно-практической конференции «ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ НА ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОМ ТРАНСПОРТЕ», Том 2. 25- 27 ноября 2020 г. Красноярск-2020. КрИЖТ ИрГУПС. – С.210-214. krikt@krsk.irgups.ru
<https://www.irgups.ru/krizh>
5. Khalikov A.A., Musamedova K.A. Implementation of innovations and new technologies in the educational process. Design Engineering ISSN: 0011-9342 Year 2021 Issue: 8 | Pages: 14672 – 14679 . 03.10.21. [elibrary.ru>title_about.asp?id=15252](http://elibrary.ru/title_about.asp?id=15252)
6. Xalikov A.A., Musamedova K.A. General foundations of pedagogical technology in the higher education system. World Bulletin of Social Sciences (WBSS) Available Online at: <https://www.scholarexpress.net> Vol.2 August-September 2021 –PP.1-7 ISSN: 2749-361X: 2749- 361X. Journal Impact Factor:7.545 PDF+